

TÂRGOVIȘTE. REȘEDINȚĂ ȘI CAPITALĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI *

Petru Virgil Diaconescu¹

Procesul de urbanizare este un fenomen de lungă durată, legat de evoluția societății românești, de maturizarea feudalismului autohton, odată cu afirmarea statelor independente Țara Românească și Moldova. Anterior secolului al XIV-lea, aglomerările demografice nu aveau decât caracter de centre în curs de formare.

Ca și în cazul celorlalte orașe de pe teritoriul țării noastre (în special din teritoriile extracarpătice) afirmarea acestora se va face după mijlocul secolului al XIV-lea, ca formă de organizare economică, politică și socială, în general ca expresie a autorității centrale, care a adoptat măsuri pentru dezvoltarea localităților, care se urbanizau, expresie nouă a dezvoltării societății românești, ajunsă tocmai în acest răstimp la maturitate. Chiar dacă există și centre urbane anterioare acestui moment (Câmpulung, Cetatea Albă, Baia, Turnu-Severin), apariția lor înaintea cristalizării statelor românești Țara Românească și Moldova, se explică prin acțiunea factorilor economici și politici externi și anume colonizările care vor juca un rol important în aceste orașe.

În secolele XIV-XV domnia a fost aptă să ia măsuri pentru consolidarea orașelor, înțelegând că acestea sunt un mijloc de sporire a autorității în teritoriu, cât și a puterii economice a administrației centrale. Este de menționat faptul că "principalele centre urbane s-au ivit nu acolo unde ne-am așteptat, de pildă de-a lungul arterei de largă circulație, care era Dunărea, ci către munte, în zonele subcarpatice - nu întâmplător, așadar în ținuturile de unde a pornit și organizarea vieții de stat feudale" (Constantinescu, N. *miss.*, p. 100).

Importanța factorului politic determinant în apariția și dezvoltarea orașelor (nu se exclude în mai mică măsură și cel religios ca în cazul localităților Curtea de Argeș, Râmnicu Vâlcea sau Buzău) este relevant și în involuția unor vechi centre urbane odată cu dispariția curților domnești, în general a interesului puterii centrale pentru acestea: Târgșor, Gherghița, Târgul de Floci, Cornățel etc.

Înainte de a parcurge un scurt istoric al evoluției reședinței și capitalei Țării Românești prezintă interes științific și datele oferite de toponimie și onomastice referitoare la Târgoviște ca origine dar și ca scaun domnesc.

* Studiul constituie parte din referatele susținute de autor la Institutul de Arheologie « Vasile Pârvan » din București în anul 2004. Se dorește numai punerea de acord a ultimelor cercetări arheologice cu bogata informație istorică, deja edită, și folosită selectiv datorită spațiului editorial.

¹ Complexul național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște.

Cele mai sus menționate ne îndreptătesc să afirmăm că târgul (cel periodic) este anterior fazei de târg prin care a trecut așezarea până la transformarea acestuia în oraș. Din păcate rezultatele nepublicarea cercetărilor întreprinse chiar pe locul vechiului târg (azi Piața Bărăției) ne pun în imposibilitatea de a stabili, chiar cu o anumită larghețe momentul înființării acestuia (cercetări inedite întreprinse de Gabriel Mihăescu).

Cercetarea istorică este aproape unanimă în susținerea opiniei după care stabilirea reședinței domnești în această localitate a determinat urbanizarea rapidă, iar menținerea, dacă nu în întreg intervalul de timp analizat, a statutului de "capitală", dar cu siguranță până la 1714, a celui de "reședință" sau "scaun domnesc", cu suișuri și coborâșuri a permis păstrarea condiției de oraș chiar într-o epocă de evident recul economic, politic și demografic și anume secolul al XVIII-lea.

Încă de la începuturile cercetării sistematice a Curții domnești, prin dovezile arheologice descoperite în acest vast perimetru așezarea se argumenta astfel: "datează însă în chip neîndoielnic din plin secol al XIV-lea și se raportează mai întâi la o așezare sătească, transformată ulterior - prin schimbări de ordin social, economic - într-una de tip urban și apoi reședință domnească (Constantinescu N., 1964, p. 225).

Nu este momentul pentru o descriere amănunțită a cercetării Curții domnești, a evoluției sale în timp și spațiu, deoarece aceasta va face obiectul în curând a unui studiu istoric și arheologic de amploare, cu precădere trebuie avut în vedere impactul reședinței asupra evoluției orașului în ansamblu și a relațiilor sale cu domnia.

Menționat ca punct de vamă la 1403 cu titlul deja de oraș (varoș), Târgoviște își are începuturile după 1350: "în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, caracterele urbane ale Târgoviștei erau conturate..." (Cantacuzino Gh. I., 1997, p. 6). Suntem convingși, ca urmare a campaniilor de investigație arheologică că Târgoviște era mai degrabă un târg permanent, controlat de un punct de vamă, inclusiv administrativ și militar, situat chiar în perimetrul Curții domnești, chiar din 1369, dată care constituie și prima atestare a orașelor (act emis de Vladislav Vlaicu): "tuturor, credincioșilor săi, orășeni..." (*D. R. H.*, B., I, p. 12-13), cu precizarea că în accepțiunea celor din secolul al XIV-lea, târg era egal cu oraș.

Descoperirile din campania anului 1976 și cele care au urmat, demonstrează clar că "vatra Curții domnești din Târgoviște a fost locuită cu mult înainte de implantarea construcțiilor din timpul lui Mircea cel Bătrân..." (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 57), de referință fiind cercetarea locuinței de orășean din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, notată cu IB și considerată drept "cea mai veche locuință de orășean (târg n. n.), de acest tip, cunoscută în mediul românesc" (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 68).

Se poate trage concluzia că târgul periodic se transformă spre mijlocul secolului al XIV-lea într-unul permanent fază intermediară dintre sat și oraș, pentru circa o jumătate de secol.

Pentru această etapă în evoluția Târgoviștei trebuie coroborate informațiile scrise atâtea câte sunt, târzii și bazate pe amintiri, cu cele furnizate de cercetarea arheologică din oraș dar și pe teritoriul Curții domnești.

Este adevărat că Târgoviște nu apare în privilegiul comercial, emis la 1368, ca punct de *vamă*, pe drumul dintre Brăila și Câmpulung (*D.R.H.*, D.... doc. 46). În urmă cu 75 de ani Nicolae Iorga lansa ideea potrivit căreia locul unde s-a dat bătălia dintre pârcălabul Dragomir și voievodul Transilvaniei, Nicolae Lakfi, la 1368, bătălia relatată de Ioan Arhidiacon Kükülo și localizată undeva pe râul Ialomița, este de fapt *teritoriul Târgoviștei* (Iorga N., 1930, p. 70).

Târgul se afla sub autoritatea pârcălabului de Dâmbovița cu reședința la Cetățeni și ceea ce este important este, fără nici o îndoială, faptul că Târgoviște exista ca localitate ce căpătase deja o anumită importanță. Afirmatia lui N. Iorga se poate susține nu numai cu argumente de istorie și istorie militară (poziție strategică, etc.), ci și cu cele aduse de cercetarea arheologică, pe care le vom prezenta la momentul potrivit.

Schimbarea capitalei de la Argeș la Târgoviște, precedată de ridicarea noii reședințe, indiferent de considerentele luate în calcul de către domnie: economice, strategice, politice sau prin avantajul poziției geografice favorabile, care prezenta posibilitatea supravegherii eficiente a drumurilor de comerț, ramificate spre nord, sud și răsărit, va contribui esențial la dezvoltarea și evoluția ulterioară a orașului. Stabilirea noului scaun domnesc a însemnat în primul rând stimularea comerțului, a negustorilor târgovișteni și nu numai, protejați de înlesniri vamale (Mihăescu G., 1977, p. 523-524). Activitatea comercială este impulsionată și de stabilirea negustorilor străini (probabil și meseriași) în jurul unei biserici de rit catolic situată lângă piață, ridicată înainte de 1417 (Gioglovan R., 1978-1979, p. 161-168).

Meritul fostului director al muzeului local în evidențierea aportului german la geneza orașului este incontestabil (Gioglovan R., 1978-1979, p. 141-173), prezența negustorilor sași la Târgoviște fiind unul din suporturile esențiale ale urbanizării: "Târgoviștea atrage meșteșugari și comercianți de peste munți, încă din secolul al XIII-lea" (Chihaia P., 1974, p. 352). O cercetare sistematică a terenului rămas liber de construcții (cca. 50% distrus din cauza neimplicării autorității locale în acest perimetru) ar fi mai mult decât benefică, deoarece "Marea emigrație flamandă, valonă și germană, pe drumurile către Orient, în vremea cruciadelor a contribuit la viața orășenească în Ungaria, Polonia și România..." (Panaitescu P. P., 1969, p. 280). Momentul ridicării lăcașului catolic, acceptat în general este cel mai sus amintit (Chihaia P., 1969, p. 24-25). Având ca suport documentul emis la 22 iunie 1418 de către Mihail: "Am scris la Târgoviște, în vremea când a venit mama domniei tale, doamna de la unguri" (Panaitescu P. P., 2000, p. 57). Pavel Chihaia consideră ctitor pe Mara soția catolică a lui Mircea și mama lui Mihail (Chihaia P., *Op. cit.*, p. 24). După *Cronica mănăstirii franciscane* redactată la o dată târzie, 1761, trebuie luate în seamă informațiile potrivit cărora, Biserica catolică a fost construită "cam la anul lui Christos, 1300" (Hasdeu B. P., 1865, p. 45). Tot cronica menționează arderea așezării de către armata otomană în toamna anului 1394 (vezi și Decei A., 1978, p. 38-40, 65) ultima precizare fiind argumentată și arheologic

(Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 67-68). Dintr-o discuție pe care subsemnatul a purtat-o cu Thomas Nägler în 1980, reiese după părerea cercetătorului sibian, care a văzut în 1967 ruinele bisericii catolice din Târgoviște, în timpul cercetărilor lui Radu Gioglovan, pe baza analogiilor cu mănăstirea Cârța, considera lăcașul ridicat anterior anului 1400. În acest sens că se poate înainta ca termen "ante quem" și o dată posterioară anului 1380 când se înființează Episcopia catolică de Argeș (Panaiteșcu P. P., 1994, p. 143).

Asupra primului document intern referitor la Târgoviște, emis probabil la 1403, reconfirmat cinci ani mai târziu (Panaiteșcu P. P., 1944, p. 101-102) și a celor care au urmat nu există îndoieli însă prima relatare străină despre oraș, după care este denumit de-a dreptul capitală, datorată memorialului de călătorie al bavarezului Johann Schiltberger comportă dubii în special în privința situației în timp a informației. Memorialistul consemna: "am fost în Țara Românească, în cele două capitale ale ei care sunt numite Argeș (Agrich) și Târgoviște (Turkoich)". Analizând consemnarea transmisă de călătorul german observăm în primul rând că este menționată alături de vechea capitală și o a doua menționată de curând (*Călători...*, I, p. 28-30). Dacă informația este deosebit de valoroasă datarea este încă o problemă aflată în dezbatere. Majoritatea autorilor inclusiv cei locali consideră sau considerau că relatarea se poate data din 1396 în momentul în care tânărul cavaler străbate Țara Românească spre prizonieratul de mai bine de 30 de ani din Crimeea, la tătari. Se dau până și date sigure pentru terminarea construcției "primăvara anului 1395" (Mihăescu G., Fruchter E., 1978, p. 33).

Afară de unele date binecunoscute, cum sunt tinerețea naratorului sau redactarea memoriilor de abia în 1428 după eliberare, aducem și alte argumente în susținerea părerii că Târgoviște era capitală (mai curând reședință) în 1427, dar nu în 1396, după cum o dovedesc interpretările recente ale istoriei și arheologiei orașului, și anume:

a). Dacă Târgoviște ar fi primit statutul de capitală sau de reședință imediat după 1396, cum se explică absența totală a documentelor emise din Târgoviște, sau care măcar să amintească acest nou statut în timpul lungii domnii a lui Mircea cel Bătrân. Este adevărat că orașul sau mai bine zis târgul există deja în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, dar nu avea calitatea de reședință. Cercetările arheologice au demonstrat clar: "vatra Curții domnești din Târgoviște a fost locuită cu mult timp înainte de implantarea construcțiilor din timpul lui Mircea cel Bătrân, iar la sud-est de acestea și după anul 1400, până la apariția mării incinte poligonale în timpul lui Petru Cercel" (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 57).

b). Arheologic s-a evidențiat un nivel de incendiere, ținând seama "de grupul mare de clădiri de lemn distruse prin incendiu, inclusiv în vecinătatea curții" (Cantacuzino Gh. I., 1999, p. 129), dar și la oarecare distanță de viitorul perimetrul aulic (exemplu descoperirea unei biserici din lemn incendiate și a unei locuințe pe podeaua căreia a fost identificat un tezaur de monede emise de Mircea cel Bătrân anterior anului 1394 - la biserica Sf. Nicolae-Geartoglu, cercetări Petru Diaconescu 1988-1989). Dovezile materiale recuperate, în special numismatice, îndreptățesc ideea că incendiul este cauzat de acțiunile de pradă și pustiire ale armatei otomane

de după bătălia de la Rovine din 10 octombrie 1394 (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 67-68; Constantinescu N., 1987, p. 77-78; Cantacuzino Gh., 1999, p. 129-130; Moisescu Cr., 2001, p. 101 etc.). Cele menționate sunt dovezi certe ale existenței târgului, dar nu și ale prezentei reședințe domnești (Diaconescu P., 2005, p.105).

c). Interpretarea corectă a rezultatelor cercetărilor din anul 1986 este esențială în elucidarea problematicii pusă în discuție prin descoperirea în colțul de sud-est al casei mari, considerată anterior ctitorie a lui Mircea cel Bătrân, a unei clădiri din piatră cu beci, acesta în suprafață de 90 m², iar la parter cu o suprafață de cca. 200 m², (Moisescu Cr., 2001, p. 101). Asupra datării acestei clădiri, a contextului arheologic s-au exprimat pe larg cercetătorii participanți la respectiva campanie de cercetare (Constantinescu N., 1987, p. 71-76; Cantacuzino Gh., 1999, p. 131-138, 151-152). Acestea stabilesc data construcției spre anul 1400 și nu înainte de septembrie 1396 (dată la care Johann Schiltberger trecea din Ungaria spre Nicopole), așa cum consideră alți autori (Moisescu Cr., 2001, p. 101-102).

d). Clădirea din piatră a avut o evoluție îndelungată dovadă refacerea sesizată la gârlici. O altă observație este momentul ridicării bisericii paraclis, probabil odată cu refacerea Casei I și în orice caz înaintea Casei II (observațiile din S XIII A/1986 îndreptățise această constatare, biserica prezentând nivelul de construcție suprapus de cel al casei mari). Se mai adaugă și descoperirea în colțul de est al Casei I a unei importante cantități de ocră, folosit cel mai probabil la pictura bisericii nou construite (observațiile autorului).

e). Primul document cert emis din Târgoviște se datorează lui Mihai I și datează de la începutul domniei sau în răstimpul când era încă asociat la domnie (1417-1418), unde se menționează pentru prima dată: "din însăși casa domniei mele din însuși orașul domniei mele, Târgoviște" (*D. R. H.*, B. I, p. 84), formulă care este reluată în 1424 de Dan al II-lea în documentul prin care acorda privilegiul "orașului domniei mele târgoviștenilor" (*D. R. H.*, B. I, p. 103-104).

Pentru "Casa I", ridicată în jurul sau după 1400, nu putem încă avansa părerea că a fost folosită de la început ca reședință domnească. Este mai pertinentă ideea că a existat un centru administrativ și vamal local probabil chiar înainte de 1394 (elementele materiale descoperite sugerează construcții anterioare, fie ele și din lemn). Logic în evoluția administrației Țării Românești care își sporea teritoriile spre sud și est, este și înlocuirea punctului de control de la Cetățeni cu Târgoviște. Există firește și opinii contrare după care "Clasa I" "să fi fost ridicată pentru unul din înaintașii lui Mircea și refăcută pentru Mihail" (Sinigalia T., 2000, p. 70).

Ridicarea bisericii paraclis către 1415 reprezintă un factor calitativ major în evoluția orașului spre reședință și apoi capitală (Constantinescu N., 1987, p.73). Este prima biserică ortodoxă din piatră (contemporană cu cea catolică), ridicată la nord de Casa I, moment când este refăcută probabil și fortificația, sau adăugată construcției existente (inclusiv turnul dinspre vest descoperit în 1976). Este clar că biserica nu era legată de "Casa I", fiind de fapt prima mare construcție a Curții domnești, "paraclisul este de proporții mult prea mari față de rolul ce-l avea"

(Nicolescu C., 1979, p. 48). Sfârșitul domniei lui Mircea, înseamnă și preluarea conform prerogativelor domnești, a vechiului centru administrativ local și transformarea în reședință domnească a curții locale, ocazie cu care domnitorul ridică și biserica și reface împrejmuirea. Reluând documentul emis de Mihail I: "fiul și asociatul la domnie al lui Mircea cel Bătrân rezida la Târgoviște..." (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1965, p. 17-18), acesta este cel care dorește și realizează efectiv noua reședință, domnia rămânând încă în Argeș.

Că în timpul lui Mihail I. Târgoviște era nu numai oraș, dar devenise și reședință, o argumentează și donația acestuia către mănăstirile Cozia și Colmeana, act emis (primul) din "însăși din casa domniei mele, din însuși orașul Târgoviște" (*D. R. H.*, B, I, p. 84). La rândul lui, Dan al II lea acorda la 1424 privilegiul "orașului domniei mele, târgoviștenilor" (*D. R. H.*, B, I, p. 103-104). Același domnitor, dovadă că Târgoviște trecuse deja pe primul plan ca importanță economică și politică, doi ani mai târziu reconfirmă din Târgoviște drepturile de negoț ale Brașovenilor (*D. R. H. D.*, p. 350-31).

Documentul care statuează statutul de capitală a Țării Românești este emis de Alexandru Aldea la 11 noiembrie 1431 "din scaunul domniei mele din orașul Târgoviște", act în care sunt amintite pentru prima oară și satul Răzvad și Mănăstirea Dealu (*D. R. H.*, B, I, doc. 55).

Un argument în plus este numărul de documente emise din cele două capitale Curtea de Argeș și Târgoviște între 1418 și 1439. Mihail emite numai un document, restul de cinci din Argeș, Dan al II-lea patru din Târgoviște și tot patru din Curtea de Argeș, Alexandru Aldea le emite pe toate cele patru cunoscute din Târgoviște, iar urmașul său Vlad Dracul numai un document din Argeș. Cancelaria domnească dispăre până în 1512 în timpul domniei lui Neagoe Basarab (Moisescu Cr., I, 2001, p. 112-113).

Stabilirea Curții domnești la Târgoviște a atras nu numai marea boierime care forma sfatul alături de alți dregători și slujitori, dar și meșteșugari și negustori valahi, precum și occidentali, impulsionează activitățile economice și creșterea semnificativă a numărului populației, a zestrei edilitare a orașului, sub ocrotirea fermă a domniei, încă capabilă să-și impună necondiționat autoritatea.

După Mircea cel Bătrân, dar mai ales de la Vlad Dracul în evoluția urbană sud-carpatică intervine brutal un factor politic major, care va influența decisiv întreaga istorie ulterioară a Țării Românești: *pericolul otoman*. Acest moment istoric este ilustrat pentru Târgoviște, tocmai de înnoirile inițiale cel mai probabil de Vlad Dracul la Curtea domnească în jurul anului 1440.

Dacă expediția lui Baiazid din 1394, în Țara Românească este mai mult o campanie de pedepsire a intervenției valahe în sudul Dunării la Karinovasî din 1393 și nu o intenție clară a ocupării respectivului teritoriu, cucerirea Peninsulei Balcanice, încheindu-se deja (Madgearu Al., 2001, p. 139-140) ofensiva ratată, a coaliției creștine la care participă și Vlad Dracul, canalizează efortul militar otoman spre nord. Autoritatea centrală va fi obligată să ia măsuri de organizare a rezistenței față de Imperiul Otoman.

În acest cadru, chiar dacă documentele nu menționează explicit (orașul a fost prădat și ars de otomani în 1443), Vlad Dracul, participant activ la coaliție, ia măsuri sporite de protecție a reședinței odată cu amplificarea acesteia, potrivit necesităților epocii (Constantinescu N., 1987, p. 77-78; Cantacuzino Gh., 1999, p. 151; Moisescu Cr., 2001, p. 102-103 etc.). Cel mai probabil lui Vlad-Dracul i se datorește ridicarea ultimei construcții a noii curți, casa domnească, cea mai spațioasă construită până atunci în spațiul românesc extracarpatic (32x29 m) cu ziduri impresionante (groase de 2-2,20 m), evident după dezafectarea "Casei I". Cerințele de strategie militară impun alături de ridicarea unui zid din piatră perimetral casei și bisericii, a celei mai mari fortificații de apărare existente la sud de Carpați în secolele XV-XVI și anume un "șanț de apărare" în potcoavă spre sud-vest și nord de noua curte, adânc de 4-4,5 m și lat de 20-22 m de la nivelul de călcare, poziționat la 30-50 m, față de casa domnească (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 56; Cantacuzino Gh. I., 1999, p. 142-146). Tot acestei etape îi aparține și înglobarea spre est a perimetrului "Sf. Vineri" chiar din prima jumătate a secolului al XV-lea (Cantacuzino Gh. I., 1999, p. 150; Nicolescu C., 1979, p. 48). Cercetările din 1978, 1974 întreprinse de subsemnatul, demonstrează că locuirile identificate anterior (Loc. 2B) își încheie definitiv existența spre 1440 (Diaconescu P., 1998, p. 54-70), perimetrul fiind inclus chiar cu titlu provizoriu (în afara fortificației sus amintite). Continuarea cercetărilor, pentru stabilirea raporturilor între Curtea domnească și perimetrul Bisericii Sf. Vineri este esențial, deoarece nu este încă studiată legătura dintre cele două perimetre ale Curții domnești (de exemplu a existat un șanț de apărare care le delimita, sau nu?). Curtea domnească așa cum apare la mijlocul secolului al XV-lea, cu elementele nou constituite, va rezista sub aceeași formă (cu unele intervenții minore) timp de 150 de ani, până în 1583.

Problema administrației orașului, a dreptului de autoconducere a acestora și menținerea târzie a "sfatului" este menționată ca una din dovezile diferențelor între orașul apusean și cele din restul Europei. Bogata activitate a societății direct lucrative este ilustrată, spre exemplu la 17 ianuarie 1458 de vicecomitele Brașovului care asigură negustorii târgovișteni de libera circulație a mărfurilor, estimând că fiecare comerciant ar putea veni cu marfă în valoare de 1000-2000 de florini (Manolescu R., 1970, p. 96). O a doua, neluată în seamă este un document datat după 1 iulie 1435, aflat în posesia Arhivelor naționale, unde se specifică cererea boierilor Stanciu și Constantin din Țara Românească, care reclamau magistratului orașului Brașov, restituirea averii stocate în acest oraș, aducând martori în fața lui "Hanăș și a pârgarilor din Târgoviște" (*Relațiile...*, 1986, p. 34, doc., 64).

Importanța orașului, în creștere continuă, determină pe Dan al II-lea să acorde orașenilor (negusturilor) privilegiul de a merge cu mărfurile "și pe la Severin și prin toate târgurile și pe la Brăila și prin toată țara domniei mele" (*D. R. H., B., I.* p. 109), dar și brașovenilor ce le reconfirmă privilegiul din 1413 (*D. R. H., D., I.* p. 350-351). Chiar dacă orașul este distrus și incendiat în 1443

de invadatorii otomani Târgoviște devine în scurt timp "cel mai important centru economic, administrativ și militar al Țării Românești" (Moisescu Cr., 1971, p. 11).

Din păcate perioada de maximă înflorire pentru Târgoviște este scurtă, din 14 oct. 1465 în timpul lui Radu cel Frumos (1462-1474) Bucureștii îndeplinesc efectiv rolul de cetate de scaun (*D. I. R.*, B., 1953, p. 189). Practic chiar din 1458 Vlad Țepeș rezidează efectiv în București, nici un document nu-l mai amintește la Târgoviște, unde trecea numai la pedepsirea orașenilor (Berindei D., 1963, p. 17).

Atenția pe care Vlad Țepeș o acordă Bucureștilor are trei componente: rezistența antiotomană, rezistența internă și conflictul cu sașii din Transilvania. Din 1458 târgoviștenii intră în conflict deschis cu domnitorul "dintr-o vină a Vladului Vodă" urmat de o represiune cruntă după cum amintește cronica (*Istoria...*, 1960, . 4), conflict care îi va aduce domnului, de fapt, prăbușirea în 1462. În schimb Vlad Țepeș, chiar dacă nu agreează capitala va susține interesele târgoviștenilor în conflictul comercial cu brașovenii, conștient de veniturile consistente pe care orașul le vărsa domniei (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 12), dovadă suma imensă de bani furată negustorului Zanvel din Târgoviște lângă Bran (250 florini, 500 perperi și 300 de aspri) voievodul fiind obligat să avertizeze sfatul brașovean "eu nu fac nici un rău oamenilor voștri, ci îi las să umble slobozi ca să se hrănească (Bogdan I., 1905, p. 81-82).

Radu cel Frumos (1462-1474), Basarab cel Tânăr-Țepeluș (1477-1482) și Vlad Călugărul (1482-1495) vor prefera și ei Bucureștii, de unde sunt emise majoritatea documentelor, spre exemplu Târgoviște ca "cetate de scaun" în timpul lui Radu cel Frumos este amintită numai de două ori la 14 oct. 1465, respectiv la 17 mai 1473 (*D. I. R.*, 1953, p. 139-150).

Totuși capitala nu este neglijată, chiar de la începutul domniei, Vlad Călugărul revine periodic la Târgoviște 1482 urmărind lucrări de reparații la Curtea domnească (*D. R. H.*, I, doc. 241), peste 12 ani îl angajându-l pe arhitectul militar sasul Michael Pixenmauster pentru lucrări de fortificație, probabil la "Turnul Chindiei" (Cernovodeanu P., 1970, p. 25).

Vechea capitală revine în prim plan în timpul fiului lui Vlad, Radu cel Mare (1495-1508), emitea 24 de documente emise din Târgoviște față de numai 5 din București (*D. R. H.*, B. I.).

După cum remarca N. Iorga, Radu cel Mare moștenește tradiția constructivă a tatălui sau prin două ctitorii de excepție, Mănăstirea Dealu și respectiv Mitropolia. La Dealu, după cum consemnează pisania vechii clopotnițe: "Biserica este terminată de către Radu cel Mare în luna decembrie, 4, anul 1501" (Gioglovan R., Oproiu M., 1976, p. 246). După cum o descrie Gavriil Protul, biserica era o construcție de excepție: "tot din piatră cioplită și stâlpii ușilor și ferestrelor, tot din marmură cum se vede și acum biserica frumoasă și minunată, iar a o zugrăvi el n-a apucat (Radu cel Mare n. n.) ce apoi s-au zugrăvit cu porunca lui Neagoe Vodă cu vâpșele și cu aur" (*Istoria...*, 1961, p. 92-93). Radu cel Mare reorganizează viața bisericească și culturală a Țării Românești recurgând la persoane de strictă ortodoxie din Balcani (urmând exemplul bisericii moldovenești perfect structurată de Ștefan cel Mare) recurgând la sprijinul patriarhului Nifon

și al tipografului Macarie ultimul inițiind prima tiparniță pe teritoriul românesc (Iorga N., 1981, p. 132). Mărturie este ctitorirea noului lăcaș al Mitropoliei la Târgoviște, între 1503-1505, situație arheologică confirmată și de noi în 1985 (vezi și Moiescu Cr., 1979, p. 181-183).

Secolul XVI este de fapt o dispută pe jumătate împărțită între Târgoviște și București pentru dreptul de capitală. Între 1495-1545, Târgoviște își menține acest statut, reliefat chiar și numai prin numărul de documente emise (păstrate), 230 față de 94 de la București (Mihăescu G., Fruchter E., 1981, p. 132).

Cercetările arheologice demonstrează pentru intervalul 1495-1545 prefaceri majore de importanță egală cu cele sesizate în prima jumătate a secolului al XV-lea. Vechile biserici din lemn ridicate la începuturile orașului: Sf. Ioan, Sf. Nicolae-Geartoglu, Sf. Voievozi, Sf. Nicolae-Andronești, Stelea Veche sau Roșie sunt refăcute din piatră odată cu înălțarea altora noi cum sunt: Târgului, Sf. Gheorghe, Crețulescu, probabil orașul atingând maxim de dezvoltare spațială (vatra) situație ce se va menține cu mici modificări până în secolul al XIX-lea.

Dacă orașul rămâne principalul centru politic, economic și spiritual al Țării Românești, acesta este meritul lui Neagoe Basarab (1512-1521). De efortul constructiv al acestui mare ctitor sunt legate încheierea lucrărilor la Mănăstirea Dealu, biserica Sf. Gheorghe, dar mai ales construirea noului sediu al Mitropoliei și mutarea sediului de la Argeș la Târgoviște, moment de importanță egală cu schimbarea reședinței cu un secol înainte.

"Spărgând" în 1515, după cum consemnează Cronica, Mitropolia de la Argeș "zidi în locul ei altă sfântă biserică tot de piatră cioplită și săpată cu flori" (*Istoria...*, 1960, p. 23). Biserica târnosită la 15 august 1517, va găzdui peste două zile, la 17 august prima ceremonie oficială, și anume canonizarea "Sfântului Nifon", la care va participa și Theolipt, patriarhul Constantinopolului alături de mitropolitul Ungrovlahiei, Macarie.

Ansamblul monastic a fost inaugurat în ziua de 17 mai 1520, după cum aflăm din scrisoarea expediată către brașoveni în 6 aprilie 1520: "am isprăvit după lege și dania credinței noastre, biserica noastră sau mănăstirea pe care hotărâsem să o zidesc..." (Moiescu Cr., 1979, p. 178). În scurt timp se constituie și într-un important centru economic, lângă Mitropolie înfiripându-se "Târgul de jos", care va prelua treptat funcțiile vechii piețe de la nord la Curtea domnească.

Conștient de sprijinul financiar și militar pe care orașul îl oferea, Neagoe Basarab îl sprijină prin autoritatea funcției sale. În timpul domniei sale apare menționată în documente administrația Târgoviștei, prin județul Toma, înscris ca atare în document (*D. I. R. B.*, I., p. 92, doc., 90), act care păstrează și pecetea orașului: "Făuritu-s-a acest tipar sigilar în zilele drept credinciosului Ioan Neagoe voievod" (vezi și Stoicescu N., Moiescu Cr., 1976, p. 20).

Izbucnirea luptelor pentru tron și acordarea de sprijin diferiților pretendenți din Transilvania, a fost un motiv pentru ca domnitorii să prefere Bucureștiul. Al doilea este scăderea importanței "drumului Brăilei" după 1540, cale comercială care, timp de două veacuri asigurase prosperitatea orașului, încercările lui Radu de la Afumați, Radu Paisie de a revigora orașul neavând succes.

Pentru oraș, în special scăderea masivă a comerțului cu Transilvania, cu Brașovul, consecință a reorientării comerțului exterior, preponderent cu Imperiul Otoman (Costăchel V., Panaitescu P. P., Cazacu A., 1957, p. 68) este unul din principalele motive ale declinului orașului. Se adaugă și cauze generale: limitarea suveranității, tributul, pierderea fortificațiilor, modificarea rețelei rutiere (exemplul citat mai sus - drumul Câmpulungului), frecvența războaielor, influențarea crescândă a domniei de către boierime în defavoarea orașelor (vezi și Gheorghiu T. O., 2000, p. 90).

La 1532 Târgoviște era "un oraș nu prea mare așezat la șes și înconjurat de ziduri, castelul din acest oraș în care locuiește domnul este împrejmuit cu pari de stejar foarte groși", după cum relatează Francesco della Valle (*Călători...*, I, p. 332). Relatarea nu este confirmată, ca și supoziția adusă pe baza unei informații neclare, după care Neagoe Basarab ar fi dispus deschiderea unei porți de acces spre principalele drumuri comerciale (Oproiu M., Manolescu C., 1996, p. 100). Putem totuși presupune, existența încă la această dată, 1532, a fortificației identificate de noi în 1999 și situată în fața Curții domnești a cărei construcție se datează spre sfârșitul secolului al XIV-lea (șanț și probabil palisadă).

Orașul își păstrase în cei 25 de ani în care reședința se mutase la București (Radu Ilie, 1552-1553, sau Petrașcu cel Bun, 1554-1557, preferă totuși vechea capitală), rolul politic conducător în statul muntean, Anton Verasnesics solului Ungariei la Constantinopol, remarcând la mijlocul secolului al XVI-lea că din toată țara Târgoviște "este singurul oraș mai însemnat și capitala țării" (*Călători...*, I, p. 404).

Un argument este și așezarea refugiaților genovezi la Târgoviște (după cucerirea insulei Chios, ocupată de turci în 1566) și nu la București, după cum consemna Pierre Lescalopier, deși la data când ajunge în oraș (1574), palatul era părăsit (*Călători...*, II, p. 428). Că orașul era principalul centru urban al țării, îl confirmă și călugărul Ieronim Arsengo, care consemna în 1581 un număr de 1022 de case dintre care "1000 de case de români ortodoxi" (*Călători...*, II, p. 509-510).

Interesul manifestat față de capitală nu este numai al domniei dar și al orașenilor cu stare. Pe un teren situat pe Calea domnească, la sud de reședință (într-o zonă comercială unde s-au identificat arheologic cele mai vechi construcții civile din piatră și zidărie, datând din a doua jumătate a secolului al XV-lea) se înalță prima și singura mănăstire ortodoxă din oraș (după mănăstirea catolică Sf. Francisc ridicată spre anul 1500), ctitorie a lui Stelea Cupețul, mai târziu spătar (Cantacuzino Gh. I., 1983, p. 225-230).

Renașterea orașului se datorează cu certitudine lui Petru Cercel (1583-1585), fără invenția acestuia, consider că declinul orașului ar fi fost inevitabil. Format conform preceptelor culturii bizantine, Petru Cercel care își desăvârșise educația în lumea Renașterii italiene și franceze, erudit dar și om de lume, care cunoștea aproape toate limbile Europei, bucurându-se de notorietate la curțile occidentale (Lăzărescu Gh., Stoicescu N., 1972, p. 47).

Încoronat în septembrie 1583, la București, prima măsură a principelui este readucerea reședinței la Târgoviște. Secretarul domnitorului Franco Sivori,

relatează pe larg perioada domniei, multe din afirmațiile sale fiind confirmate de cercetarea istorică și arheologică. Consemnează motivele readucerii capitalei la Târgoviște care "fiind un loc cu mai mult, mai ales și mai la îndemână unde își aveau pe vremuri reședința principii" cu consecințe deosebit de favorabile pentru oraș: "aici s-au strămutat de asemenea toți meșteșugarii și negustorii din București..." în număr apreciabil, încât puteau asigura la timp piața cu "orișice fel de mărfuri", chiar dacă o parte proveneau "din țări îndepărtate" (*Călători...*, III, p. 17-18). Chiar dacă, după cum menționează același cronicar, în afara Curții domnești reperle importante rămăneau Mitropolia și abațiile catolice "Sf. Maria" și mănăstirea "Sf. Francisc" după cum relatează în aceeași vreme Jaques Bongars (*Călători...*, III, p. 20), datorită domnitorului orașul își îmbogățește zestrea edilitară cu biserici și clădiri pe măsură, identificate de noi pe teren, de-a lungul Căii domnești, casele de lemn sunt înlocuite cu clădiri din piatră și zidărie, se ridică noi biserici: Albă-Județeasa, Grecilor, Sf. Voievozi (aceasta din urmă probabil chiar ctitorie a principelui), cercetările arheologice din ultimele două decenii fiind determinante în aprecierile noastre.

În numai doi ani de domnie, orașul primește un adevărat caracter de oraș european prin înnoirea din temelii a Curții domnești, a cărei nouă înfățișare impresiona chiar și pe un francez obișnuit cu arhitectura reședințelor occidentale, în persoana lui Jaques Bongars: "a făcut la Târgoviște un palat frumos și măret". După însemnările lui Franco Sivori, în mai puțin de doi ani, domnitorul a ridicat noua biserică domnească impresionantă atât prin dimensiuni, dar mai ales prin armonie arhitectonică, dar și palatul alăturat "cu camere frumoase și mândre", înconjurat de grădini "alla italiana", trei fântâni țâșnitoare alimentate cu apă curgătoare adusă de la 4-5 mile depărtare, construit din uluci din lemn de pin (Cernovodeanu P., 1973, p. 176).

Este necesar să subliniem faptul că cercetarea arheologică a acestui moment din viața orașului și mai ales a Curții domnești, confirmă relațiile din epocă. Nu este subiectul strict al temei tratate mai sus, dar investigațiile întreprinse pe cei 29.180 m² ai reședinței princiare (palat, biserică, atenanse, fortificații acum din materiale durabile) și chiar depășind-o, ridicată abia acum la standardele epocii, ca cea mai vastă și elaborată curte domnescă din spațiul românesc în Evul Mediu, considerată de cercetători încă de acum 40 de ani "a doua fază importantă de construcție a curții târgoviștene" (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1965, p. 30).

Fără a generaliza, domnia lui Petru Cercel, are o dublă importanță, atât pentru istoria ulterioară a orașului, dar și pentru investigațiile întreprinse de cercetătorii fenomenului urban, și anume:

- Petru Cercel, reprezintă o schimbare radicală în primul rând în mentalitatea societății medievale, cu toate consecințele care sunt încă constatate timp de mai bine de un secol, principele a fost și nu este un termen prețios, chiar fără voia sa, **promotorul unei noi epoci istorice**, prevestind ieșirea chiar și timidă din tiparele tradiționaliste ale Evului Mediu.

- Cercetarea arheologică, care tocmai prin raritatea și ambiguitatea documentelor istorice, până la sfârșitul secolului al XVI-lea, rămâne încă, pentru

investigarea habitatului urban, un instrument de prim ordin. Odată cu secolul al XVII-lea își pierde mult din importanță, arheologia Evului Mediu târziu având numai posibilitatea, cu anumite excepții, numai de a confirma sau ajusta marelă număr de documente și informații narative (după o evaluare aproximativă, numărul de documente emise de Matei Basarab de la sau despre Târgoviște în numai 15 ani, este egal sau chiar mai mare cu suma a aproape două sute de ani anteriori). Un element în plus, cel puțin pentru orașul medieval Târgoviște o dovedește istoriografia care în proporție de 80% se îndreaptă spre epoci ulterioare momentul de demarcație constând în domnia a lui Mihai Viteazul.

Domnia lui Mihai Viteazul înseamnă constituie un alt punct de cotitură în evoluția orașului. Este acceptată ideea potrivit căreia orașele românești nu au avut acces la regimul libertății politice și administrative la care aveau dreptul să năzuiască, limitarea acestora de către unicul stăpân, domnia este evidentă. Se reiterează această părere considerându-se că domnia care de la mijlocul secolului al XV-lea va concentra toate capacitățile umane pentru organizarea apărării țărilor române, nu putea accepta existența unui alt pol de putere, chiar subordonat condiționat motiv principal pentru așa numita neîmplinire a formelor de organizare urbană (Matei M. D., 1977, p. 90-99, 255-256). Chiar dacă domnitorul uzează sporadic de dreptul de proprietate asupra orașului, încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, binecunoscut fiind actul de danie a lui Mihail I către mănăstirile Cozia și Cotmeana cărora le sunt atribuite 10 case din Târgoviște (*D. I. R.*, B. V. XIII-XV, p. 55), autoritatea domnească slăbind atât economic cât și politic va recurge, începând cu jumătatea secolului al XVI-lea, la daniile sau vânzări ale moșiilor orășenești. Primul act cert de această natură este dania lui Petrașcu, reconfirmată de Mihai în 1597 prin care satul Solomon de lângă Mănăstirea Dealu parte din moșia orașului, "ocina domnească" este cedat Mănăstirii Gorgota (Donat I., 1996, p. 117). Așa se explică, credem noi și faptul că Târgoviște, mai ales prin "privilegiul" de oraș domnesc timp de trei secole de modul cum a beneficiat între ghilimele, de autoritatea domniei. Către începutul secolului al XIX-lea (Oproiu M. 1997, p. 215), diminuând progresiv de la sfârșitul secolului al XVI-lea ponderea, mai ales economică a localității, daniile și vânzările succesive ale domniei reduc la minim moșia orașului, cam la actuala suprafață a municipiului Târgoviște.

Politic însă cel mai important moment în istoria orașului rămâne totuși domnia lui Mihai Viteazul (1593-1601) prin bătălia hotărâtoare pe care principele a dat-o la Târgoviște cu ocupantul otoman între 6-8 octombrie 1595. Importantă este nu numai semnificația politică și militară dar și istorică. După distrugerea Curtii și a Bucureștilor, aproape în întregime, în toamna anului 1595, Mihai este obligat să repună vechea capitală în drepturi, situație ce se va menține până la 1626. Numărul mare de documente emis de voievod din Târgoviște și mai ales primul tratat internațional politic și militar încheiat cu împăratul Rudolf al II-lea în 9 mai 1598 la mănăstirea Dealu, sunt dovada reluării statutului de capitală.

Bătălia din 6-8 octombrie 1595 a beneficiat de descrieri amănunțite din partea cronicarilor vremii: Petru Pelardi, Giuseppe Piscullo, Filippo Pigafetta, din partea coaliției creștine sau Abdul Kadîr, cronicar otoman (Georgescu M., 1970).

p. 225-236, Rotman Cr., 1976, p. 241-246, cât și însemnările din *Călători...*, III, p. 546-550, 585-588, 622, 628, 630-631), iar interpretările și precizările aduse de istorici nu lipsesc.

Fără a intra în amănuntele celebrei confruntări, arheologia are datoria de a lămuri unele aspecte neclare legate de condițiile concrete în care s-a desfășurat și de consecințele pe care le-a indus în evoluția orașului Târgoviște.

O problemă o comportă proporțiile distrugerilor provocate de ocupantul otoman la Târgoviște, informațiile contemporane amintind că numai Curtea domnească și Mitropolia rămăseseră nevătămate (*Călători...*, III, p. 550), Petru Pelardi amintind că "orașul este mare cu multe case de piatră toate pârjolite și arse" (*Călători...*, III, p. 622).

Din relatările participanților creștini la bătălie după ocuparea orașului se produce în data de 8 octombrie bombardamentul de artilerie al armatelor coaliției deosebit de violent, eveniment ce a adus cu sine mari pagube așezării (*Călători...*, III, p. 547, 587-588).

Pentru o estimare exactă, stabilirea perimetrului în care s-a dat bătălia este deosebit de important. Două elemente sunt determinante:

- Amploarea și poziționarea în teren a fortificațiilor ridicate de otomani. Dacă Pigafetta descrie cetatea, întăriturile Curții domnești este adevărat amănunțit, adaugă și constatarea că "toată cetatea era legată pe dinafară cu gratii și cu gard și pe dinăuntru era dată cu tencuială de var ca să țină strâns pământul". Adaugă și observația că spre est, turcii ridicaseră "o mică întăritură cu 4 flancuri cu scopul de a o păzi măbind cetatea" (*Călători...*, III, p. 549-550).

- La rândul său Giuseppe Piscullo descrie o nouă palisadă la cea veche din jurul curții la doi pași de aceasta "și făcând astfel un șanț mare cu trei laturi în total", fortificația cuprinzând un perimetru "de jur împrejur 1000 de brațe (cam 600 m n. n.) pe partea dinăuntru" (*Călători...*, III, p. 630-631). Specialistul lor în artilerie Abdul Kadîr menționează că Sinan Pașa a ridicat o cetate asemănătoare cu cea de la București "cu două caturi având în jurul său șanțuri adânci, turnuri și creneluri și pretutindeni erau încăperi pentru străji" (Rotman Gr., 1976, p. 546).

- Amplasarea armatei creștine în preziua bătăliei, poate furniza informații despre așezarea dușmanilor. Cronicarul coaliției relata asupra aliniamentului ocupat de Mihai și aliați pe 7 octombrie "de-a lungul râului, moldoveanul în dreapta, cel din Țara Românească în stânga și la mijloc principele Transilvaniei având în spate râul Ialomița, în dreapta munții, în stânga orașul și din față dușmanul dacă ar fi venit" (*Călători...*, III, p. 585).

Observăm că după spusele martorilor a fost ridicată o fortificație cu șanț, val și palisadă din lemn, undeva la nord de turnul Chindia, nu pe teritoriul curții care era fortificată cu ziduri din piatră și cărămidă cu 10 ani înainte de Petru Cercel, fapt demonstrat de cercetarea arheologică (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 54-56) și nu prin amenajarea unui presupus curs de apă, "Târgoviștioara" (Mihăescu G., Fruchter E., 1978, p. 32-33), ultima ipoteză, infirmată și de cercetările noastre din zona Porții Dealu, din anul 2000.

Cel mai probabil, deoarece Mihai Viteazul își avea dispozitivul de-a lungul râului Ialomița, munții în dreapta și orașul în sud, atacul s-a produs dinspre nord-est prin lunca râului, spațiu deschis, bun pentru manevră și acțiunea nestingherite a artileriei destul de numeroase de care principele dispunea, de unde nu se așteptau strategii turci.

Trebuie să ținem seama că luptele în interiorul orașului sunt dificile și costisitoare, turcii aveau probabil în vedere folosirea clădirilor din piatră și mai ales a bisericilor sau mănăstirilor pentru rezistență, principalul centru de rezistență rămânând tot Curtea domnească cel mai puternic punct întărit al orașului. Cetatea primește în exterior în special spre nord mici redute ridicate pentru amplasarea pieselor de artilerie.

Am amintit că orașul rămâne încă reședință până la 1626, perioadă de frământări interne, intervenții străine, care afectează statutul politic, economic, dar și aspectul urbanistic al orașului Târgoviște cu toate eforturile lui Radu Șerban sau ale lui Radu Mihnea.

Primii ani ai secolului al XVII-lea se caracterizează prin luptele pentru tron între Simion Movilă instalat la Târgoviște de către polonezi în octombrie 1600 și boierimea munteană răsculată, care desemnaseră ca domnitor pe unul dintre ei: "pre unul den boiari, care era din semniția basarabească neamul domnesc anume Șerban... veniră toți la cetatea den Târgoviște" (*Istoria...*, 1960, p. 84). Conflictele durează până în august 1601, când cu ajutorul lui Moise Szekeb este instaurat definitiv pe tron.

Rolul politic jucat de noul domnitor, pe care împăratul Rudolf al II-lea îl vedea ca pe un continuator îndreptățit al lui Mihai Viteazul, este dovedit de primirea în octombrie 1603 a lui Camillio Cavriolo la Mănăstirea Dealu venit pentru a-l investi cu însemnele domniei (*Călători...*, III, p. 317-320). Târgoviște rămâne în timpul domniei lui Radu Șerban principalul oraș al Țării Românești, documentele menționând negustori și boieri din toată țara care încheie numeroase tranzacții, unii dintre ei intitulându-se "târgovișteanul", sau precizând că sunt de "Târgoviște" (Oproiu M., 1997, p. 130). Este de reținut, călătorul numește Târgoviște "cetatea de sus" (*D. I. R., B., veac XVII, 1, 396*) pentru a o deosebi de București.

Consemnăm faptul că alături de mari dregători ca marele vornic Mîrza, sau marele postelnic Lecca (*D. I. R., B., veac XVII, 1, 327*), în 1608 era și fostul domn al Moldovei, Mihai Movilă, care în scurt timp își găsea aici sfârșitul, fiind înmormântat la Mănăstirea Dealu (Gioglovan R., Oproiu M., 1976, p. 173).

Schimbarea politicii transilvane prin Gabriel Bathory și atitudinea acestuia față de Șerban o dovedește intervenția în Țara Românească la sfârșitul anului 1610, care cucerește capitala unde "au stricat și Mitropolia și au furat plumbul cu care era învelită", iar la mănăstirea Dealu au furat odoarele, plumbul de acoperiș și mai grav "sfărâmându mormintele domnilor" (Iorga N., p. 19). După trei luni în care a rămas în Târgoviște, pe care o numește "așezarea noastră principală" este nevoit să se retragă din fața armatei otomane, care cu toată opoziția boierimii, îl urcă pe tron pe Radu Mihnea.

Deși neagreat de marea boierime, în timpul domniei lui, orașul cunoaște prosperitate economică, numărul locuitorilor fiind în creștere. Pentru prima dată la 1616 documentele menționează "bazarul de sus" și "bazarul de jos", diferențiându-le în cadrul toponimiei orașului, cât și perimetrul unde se afla "locul ce se cheamă al zarafilor" (*D. I. R., B., veac XVII, II, p. 267*).

Domnia lui Radu Mihnea este pentru viața economică dar și culturală, cât și în ceea ce privește înnoirea zestrei edilitare cea mai importantă până la 1640. În timpul celor două domnii, 1611-1616 și 1619-1623, dar și a fiului său Alexandru (în locul tatălui său pe care tot el îl îndruma de pe tronul Moldovei, conducând de fapt cele două țări) până la schimbarea reședinței în 1626 la București, Târgoviște era, după cum mărturisea Toma Borsos la 1613 un "târg foarte mare cu multe case în care locuiau mulți negustori bogăți" (*Călători..., IV, p. 374*).

Domn activ, Radu Mihnea ia măsuri de refacere a orașului pentru a înlătura distrugerile provocate de Bathory. Matei al Mirelor consemna că domnitorul "a înnoit și reparat mănăstirea noastră (Dealul)" și a împrejmuit "mitropolia cu ziduri ca o cetate" (Iorga N., II, p. 22). Tot inițiativei lui i se datoresc și lucrările de refacere la Curtea domnească, în special legate de lucrările de continuare a Bisericii mari de către Mina Zugravul, a picturii după cum o demonstrează mai multe sgrafite datate între 1 septembrie 1615 și 3 august 1616 (Gioglovan R., Oproiu M., 1976, p. 53). El reface probabil și apeductul lui Petru Cercel din olane neprotejate (Cercetările arheologice din 1986 au identificat un astfel de apeduct în perimetrul central nordic al Curții domnești), un argument fiind și informația despre baia publică deteriorată în timpul lui Alexandru Coconul (Potra G., 1972, p. 197-201).

Din intervalul 1616-1619 se rețin două aspecte pentru istoria orașului: în 1617 Alexandru Iliș acordă mănăstirii Stelea satul "care se cheamă Severinu, din susul orașului Târgoviște", pe care o considerăm încă o dovadă a ciuntirii de către domnie a moșii orășenești (*D. I. R., B, veac XVII, III, p. 112-113*); relatarea francezului Achile de Harvey-Lancy, care vedea în 1618 curtea principelui "destul de nepăstuită" (*Călători..., IV, p. 432-433*), consemnare din timpul lui Gavril Movilă ".

După alungarea de pe tron a lui Alexandru Coconul, Alexandru Iliș (1626-1629) preferă Bucureștii, tot așa și orășenii se îndreaptă spre noua curte domnească, vânzând vechile proprietăți din Târgoviște și cumpărând proprietăți în București. Se întâlnesc noi bucureșteni, ce păstrau încă apelativul "din Târgoviște" sau de Târgoviște (Oproiu M., 1997, p. 135-136 și notele 70-71).

Scăderea importanței vechii capitale se vede și în numărul mic de documente emise între 1626-1640 din Târgoviște, cca. 30 față de peste 900 din București (Moisescu Cr., 1979, p. 18). Se confirmă realitatea Paul Strassburg, consilier aulic suedez, consemna la 1632 trecerea prin Târgoviște "odinioară cetate de scaun" (*Călători..., V, p. 63*).

De la stabilirea în scaun a lui Matei Basarab la 21 octombrie 1632, după alungarea lui Leon Tomșa și până la 12 decembrie 1639, când domnitorul îi

amintea lui Gheorghe Rakoczi victoria de pe Teleajăn contra lui Vasile Lupu, voievodul nu a rezistat efectiv la Târgoviște.

În acești primi ani de domnie grei, amenințat de peste tot, domnitorul a înțeles importanța strategică și politică a Târgoviștei și și-a pregătit minuțios întoarcerea. De altfel la 1636 solul polon Krasinski amintea de "Târgoviște unde mai înainte se află reședința obișnuită a domnilor munteni" și unde încă "obișnuiesc să se retragă la vreme de primejdie turcească" (*Călători...*, V, p. 119). După o întrerupere de 6 ani reapare în documente ispravnicul scaunului de Târgoviște, la 16 mai 1635 în persoana lui jupan Cârștian vornicul (Potra G., 1972, p. 171-172), funcție care odată cu revenirea definitivă a domnitorului la Târgoviște nu se mai întâlnește. Continuă însă activitatea cancelariei domnești, logofătul Dragomir emitând mai multe acte din "scaunul cetății Târgoviște" (Potra G., 1972, p. 186, 187-188, 190, 191-192).

De remarcat este faptul că unii dregători din anturajul domnitorului cunoșteau bine intenția acestuia, așa explicându-se de ce marele sluger Dimitrie Buzinca își ridică încă din 1639 biserica curții sale din nordul orașului (Moisescu Cr., 1979, p. 93).

Imediat după reîntoarcerea la Târgoviște Matei Basarab ia măsuri energice atât pentru refacerea orașului și a curții, cât și de stimulare a economiei. În martie 1640 trimisul sultanului se deplasa la Târgoviște pentru a-l reconfirma pe voievod în scaunul domnesc (*Călători...*, V, p.172). În septembrie același an, Petru Baksić, misionar catolic, observa activitatea susținută a domnitorului dar și a locuitorilor pentru refacerea orașului și a Curții domnești, subliniind că "Târgoviște era orașul în care își are reședința domnitorul Țării Românești" și că domnul a "strămutat pe toți ostașii săi ce locuiau în acest oraș (București n. n.), care pe timpul șederii lui în Târgoviște "tocmai își clădeau casele", estimând zestrea edilitară la 60 de biserici și circa 4000 de case (*Călători...*, V, p.213-216).

Chiar dacă cifrele avansate sunt exagerate ele exprimă o realitate. după 1640 Târgoviște devenind din nou cel mai mare, mai bine populat și mai bogat oraș din Țara Românească.

Pentru Târgoviște, ca și pentru întregul cuprins al țării, Matei Basarab, mare ctitor, alături poate numai de Constantin Brâncoveanu: "instituie un mecenat artistic... principalul animator și stimulator al energiilor și al organizării și dirijării procesului de creație, pe care le-a susținut în mod prioritar cu propriile sale mijloace materiale" (Moisescu Cr., I, 2002, p. 11). Urmându-i exemplul, rudele și apropiații lui zidesc și ei la Târgoviște conace și biserici, unele rămase peste timpuri: Elina soția sa, Udriște Năsturel, Dragomir din Plavicieni, Diicu Buicescu, Dimitre Buzinca, Radu Vărzaru, postelnicul Constantin Cantacuzino etc.

Alături de aceștia târgoveții ridică noi construcții, înlocuind și amplificând pe cele moștenite, din lemn, cu clădiri din materiale durabile (piatră și cărămidă).

Curtea domnească este obiectivul prioritar al domniei ca principal exponent al puterii și demnității domnești, punct de convergență al vieții politice și diplomatice a Țării Românești, adevăruri consemnate și de numeroși călători străini care i-au trecut porțile.

În septembrie 1640 Bakšić remarca: "Casele și palatul domnului nu sunt clădiri de mare preț, dar sunt încăpătoare (probabil lucrările de renovare nu se încheiaseră încă n. n.). Curtea domnească este chiar mare înconjurată toată de ziduri, având porți de fier, deasupra porții un turn mare... Lângă palat, în partea de sus, pe malul râului se află grădina domnului" (*Călători...*, V, p.213). La un an diferență, în 1641, lucrările de construcție erau încheiate. Bartolomeo Locadello vedea la rândul său "un palat foarte bun înconjurat de ziduri" (*Călători...*, V, p.35). În 1653 Paul de Alep ne oferă cea mai amănunțită descriere a reședinței, atrăgând atenția în memoriile sale de călătorii "să se știe că Curtea domnului Țării Românești este mare și înconjurată de un zid de piatră" (*Călători...*, V, p.111). Chiar și un sol suedez Class Ralamb, primit în anul 1657 la curte de către Constantin Șerban a rămas impresionat de interiorul palatului domnesc, care avea "pereții îmbrăcați în damasc și geamuri de sticlă" (*Călători...*, V, p.610).

Cercetările arheologice și de arhitectură au confirmat relațiile de epocă unde sunt evidențiate: "ample refaceri și adaosuri se dublează, probabil zidul incintei, curtea căpătând un veritabil aspect de cetate" (Constantinescu N., Ionescu C., 1980, p. 54).

Matei Basarab s-a aplecat cu aceeași grijă și asupra altor edificii din orașul său de reședință. Concomitent cu lucrările în curs de derulare la Curtea domnească domnitorul inițiază reparații la biserica mitropolitană, pe care, cum arată pisania din 27 august 1640, găsim-o "veche și în părăsire a dres întru cheltuiala dumnealui ca să fie pomană măriei sale" (Gioglovan R., Oproiu M., p. 10). În afara bisericii, Matei Basarab repară și incinta, zugrăvește palatul mitropolitan, ridică chiliile pe latura de vest, unde își va stabili vestita tipografie, aduce apă curentă printr-un nou apeduct separat de cel al curții domnești, reface paraclisul (Diaconescu P., Mihăescu G., 1988). Domnul nu se mulțumește numai cu refacerea și înfrumusețarea celor două mari complexe arhitectonice menționate, ci reface multe alte monumente rămase neîngrijite. Împreună cu soția sa, Elina ridică o biserică nouă peste ctitoria din 1528 a lui Manea Perșanu. "biserica cu hramul Sfetei Nicolae (Andronești n. n.)... den temelie până la sfârșit" (Gioglovan R., Oproiu M., p. 122).

Cea mai impozantă ctitorie a domnitorului și a soției sale este însă biserica Sf. Împărați (Sf. Nicolae a Domnului pentru a o deosebi de Sf. Nicolae a Doamnei - Andronești): "de au zidit această sfântă biserică cu hramul sfântăi Nicolae de din temelie până în sfârșit ca să le fie de pomană în veci" (Iorga N., I, p. 116).

Domnitorul nu îi uită pe târgoveți inițiind în folosul lor lucrări edilitare și de apărare a orașului. Chiar dacă știrile documentare nu sunt clare, mențiunea fiind mai târzie, din timpul lui Grigore Ghica, când la 1664 a permis Mitropoliei să ia apă de la fântâna din fața "porții domnești" (Potra G., 1972, p. 341-342). Observațiile de teren au pus în evidență două trasee anterioare de apeducte ce alimentau cu apă curentă Curtea domnească, respectiv Mitropolia.

În afara băii domnești situată în interiorul incintei curții, imediat la est de casele domnești, reparată și modernizată de domnitor (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 94), domnitorul se îngrijește și de vechea baie publică, așa cum rezultă

dintr-un document emis de domnitor în anul 1642. Baia "făcută din temelie de strămoșii mei Basarabești ... m-am apucat de o am făcut... cu cheltuiala domniei mele de iznoavă și din temelie..." (Potra G., 1972, p. 212-213).

Cea mai amplă și cunoscută intervenție constructivă a domnitorului este "Șanțul și valul cetății", cea mai amplă lucrare genistică, de al sud de Carpați în Evul Mediu. Din Letopisețul Cantacuzinesc aflăm că "s-au îndemnat Matei vodă de au făcut cetatea din Târgoviște de isnoavă, leatul 7153 (1645) (*Istoria...*, 1960, p. 106), informație completată de Paul de Alep care observa la intrarea în oraș "un zid de lemn de jur împrejur" și "un șanț săpat cu multă osteneală" (*Călători...*, VI, p.1180) lucrări întreprinse sub supravegherea lui Diicu Buicescu, nepotul domnului, care relatează mai târziu că "a fost ispravnic de a zidit și cetatea Târgoviștei" (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 45).

Fortificația în lungime de 5,2 km prevăzută cu 11 bastioane pentru amplasarea artileriei (distanță medie între ele de 5-6000 m) avea un șanț de apărare spre exterior lat de 6 m și adânc de cca. 3 m și un val cu înălțimea păstrată de până la 2 m (observații făcute pe străzile Câmpulung și Constantin Brâncoveanu) probabil și o palisadă din bușteni groși, identificați în zona de nord a fortificației (Gioglovan R., 1973, p. 85-104). Porțile, cinci sau șase la număr dacă punem la socoteală și "poarta Susenilor" dinspre nord (Moisescu Cr., 2002, p. 17), dintre care porțile Buzăului și Dealu, cercetate în 1989 și respectiv în 2000, erau construite din cărămidă pe fundații din piatră cu câte o cameră capcană la subsol, spre exterior, accesul practicându-se peste un pod ridicător.

Urmând pilda domnului, marii dregători își ridică curți boierești prevăzute cu conace spațioase și biserici.

L-am menționat pe Diicu Buicescu, artizanul fortificației orașului. Udriște Năsturel, cumnatul domnitorului reface din temelii (dată neprecizată) Biserica Târgului, Dragomir din Plavicieni amplifică de fapt o veche biserică de la începutul secolului al XVI-lea, Crețulescu (după 1640). Dimitrie Buzinca, mare clucer ridică biserica cu același nume, la 1654 Mirko "căpitan ot sârbi", conducătorul seimenilor angajați de domnitor Biserica Sf. Nicolae Simuleasa sau marele armaș Radu Vârzaru, biserica cu același nume din cartierul Suseni. La sud de Curtea domnească stolnicul Constantin Cantacuzino ridică un conac (Muzeul tiparului a fost construit pe beciurile acestuia) și a alăturat spre sud Biserica Sf. Apostoli (Sf. Împărați), alte biserici fiind reparate și mărite: Biserica Sf. Nicolae-Geartoglu la 1640 sau Biserica Roșie.

Un ansamblu de excepție pe lângă Curtea domnească și Mitropolie este și mănăstirea Stelea, unul din monumentele reprezentative ale arhitecturii românești, "un aspect nou pentru arhitectura muntenească... unde îmbinarea particularităților artei moldovenești cu cele muntenești a dat naștere unui monument deosebit de interesant" (Stoicescu N., Moisescu Cr., 1976, p. 246), considerată de Paul de Alep "din (toate) mănăstirile aceea a lui Vasile beiu era cea mai frumoasă" (*Călători...*, VI, p.118). În semn de armistițiu Vasile Lupu, dar și ca amintire pentru tatăl său îngropat în vechiul lăcaș al mănăstirii, ridicat cu 60 de ani în urmă, nu numai că

zidește o altă biserică , dar și noi chilii, o stăreție de mari proporții, reparând și înfrumusețând și biserica Stelea Veche situată imediat spre sud de incintă.

Sfârșitul domnitorului la 9 aprilie 1654, grăbit de tulburările interne înseamnă și sfârșitul epocii de glorie al orașului. Chiar dacă noul domn este sprijinit cu entuziasm de târgovișteni și nu numai, după cum relatează Paul de Alep (*Călători...*, V, p. 134-135), Constantin Șerban se va stabili în scurt timp la București. În fața revoltei seimenilor ar fi dorit să se întoarcă, dar nu era posibil deoarece seimenii răsculați își așezaseră tabăra la Târgoviște, fortificând din nou șanțul cetății (Demény L., Demény N., Stoicescu N., 1968, p. 69). Ajutat de Gheorghe Rakoczy, înfrânge răscoala, cei doi încheind și un tratat la Târgoviște la 10 iulie 1655 (Demény L., Demény N., Stoicescu N., 1968, p. 148-150). Din păcate este mazilit de sultan în ianuarie 1658. Deși avea sprijin militar se retrage din Târgoviște spre Câmpulung, iar Mihnea al III-lea intră în oraș pe 23 februarie (Oproiu M., 1997, p. 151).

Cu toate meritele pe care viteazul domn le-a avut în luptele cu Imperiul Otoman, pentru oraș domnia lui Mihnea al III-lea a fost perioada cu cele mai mari dezastre, în urma cărora localitatea nu și-a mai revenit vreme de mai bine de trei decenii. Tătarii care ocupaseră orașul pradă, incendiază șiucid mulți locuitori (cu toată rezistența de la mânăstirea Stelea care este arsă și jefuită), sunt luați sute de robi, fiind jefuite chiar mormintele familiei lui Matei Basarab de la Curtea domnească, palatul mitropolitan este ars la rândul lui. Se precizează că "focul nu și-a încetat distrugerile în acest oraș nenorocit până nu a mistuit cea mai mare parte din el" (Hurmuzaki, vol. VI, p. 151). Din lipsă de hrană Mihnea se retrage la București. Comandantul armatei otomane desăvârșește distrugerea orașului, ordonând ca "Târgoviștea cu ziduri cu tot să fie dată pradă focului, pentru ca să se răzbune împotriva lui Constantin care dăduse foc Bucureștilor" (Hurmuzaki, vol. VI, p. 151). Mișcarea antiotomană începută cu uciderea boierilor potrivnici (*Istoria...*, 1960, p. 138) continuă cu o bătălie pe care principele o câștigă în fața Târgoviștei. După înfrângerea aliatului său, Gheorghe Rakoczy se retrage în oraș și aici "gândi să șază pre loc și să bată cu turcii" (*Istoria...*, 1960, p. 138-141).

Nu poate rezista și armata otomană ocupă orașul și după spusele cronicarului Evlia Celebi, au făcut "mari jafuri de mărfuri și bogății, care nu se pot compara... s-a dat foc orașului". Astfel rămăseseră numai "nouă mânăstiri, construite din piatră... vreo cincizeci de prăvălii și două hanuri" (*Călători...*, VI, p. 725).

Gheorghe Ghica, noul domn primește poruncă de la turci "de au surpat cetatea din Târgoviște, ca să nu aibă dușmanii împăratului sprijineală acolo" (*Istoria...*, 1960, p. 143). Orașul nu se poate reface, distrugerile războiului fiind urmate începând cu 1661 timp de trei ani de foamete și ciumă "făcându-se moarte nespusă" (*Istoria...*, 1960, p. 147).

Relatările călătorilor străini întăresc cele mai sus menționate, confirmă declinul orașului, amintind în același timp, de poziția centrală pe care fosta capitală o deținuse. Spre exemplu la 1676 cavalerul De la Croix cunoștea faptul că Târgoviștea fusese "locul de reședință al principilor care au fost obligați de turci să

treacă la București", iar Giovanni Batista del Monte (înainte de 1688) considera Târgoviște încă "scaunul principelui și Mitropolia Țării Românești" (Oproiu M., 1997, p. 154).

Observatorii străini remarcă și starea în care se găsea orașul. Relația anonimă olandeză relata la 1687 că în oraș "Nu se întâlnesc aproape deloc case mari. Casele sunt făcute toate din pământ și acoperite cu "sălcii și trestii care se găsesc în cantități mari" (*Călători...*, VII, p. 206). Cam în aceeași vreme Relația anonimă latină despre Țara Românească, observa fortificațiile curții, "unde puteau sta mai înainte 4000 sau 5000 de ostași... dar atunci erau clădiri mari și acum ele sunt distruse, totuși au rămas zidurile și turnurile" (*Călători...*, VII, p. 459).

Cu toate că Bucureștii deveniseră definitiv capitală, sediul Mitropoliei rămâne până la decesul mitropolitului Ștefan, petrecut la 25 aprilie 1669, Târgoviște, ultimul animator al vieții economice și sociale din oraș. Grigore Ghica ia totuși măsuri de reparații la ansamblul Mitropoliei, încuviințând și lucrări de noi aducțiuni de apă potabilă, cât și mai multe danii (Oproiu M., 1997, p. 155-156).

De reținut faptul că unii dintre marii dregători își mențin proprietățile din Târgoviște, cum sunt Radu Crețulescu sau fiii lui Constantin Cantacuzino, care stăpâneau "vaduri de mori, vii cu pivnițe și locuri de casă în Târgoviște și București (Potra G., 1972, p. 326). Ispravnicii scaunului Târgoviștei sau căpitanii și pârcălabii sunt menționați constant. Tot în această vreme este amintit în 1672 primul pod "podul lui Varlaam" (Oproiu M., 1997, p. 156), situat spre est peste râul Ialomița, iar peste patru ani sunt amintite Ulița cea mare și Ulița Buzeștilor (Potra G., 1972, p. 407-408, 439-445).

Constantin Brâncoveanu ca și Matei Basarab își leagă a doua parte a domniei lor de Târgoviște. Pentru Târgoviște, începutul domniei este sub proaste auspicii, marcată de ocupația orașului de către generalul austriac Heissler, în noiembrie 1689 și peste un an de cele ale lui Emerik Tökoly, pretendent la tronul Ardealului susținut de turci și de Brâncoveanu (Ionescu Șt., Panait I. P., 1969, p. 148-156).

Importanța strategică și politică a vechii capitale îl determină pe principele Constantin, care "au stat toată vara acolo" (la Târgoviște) să numească în 1692 pe spătarul Mihai Cantacuzino, ispravnic pentru lucrările de refacere a Curții domnești: "pus-au pentru lucrările de refacere a Curții domnești din Târgoviște și sa ocupat a le drege" (Greceanu R., 1970, p. 91-92).

Domnitorul revenea la Târgoviște în august 1694 fiind trimis "spre partea muntelui pentru paza țării către nemți" (Greceanu R., 1970, p. 104), iar în 1696 participă la hramul de pe 15 august, de Sf. Maria, la Biserica domnească. Anton Maria del Chiaro remarcă că "Târgoviștea fusese în vechime reședința domnilor" într-o vreme "când aceștia nu se prea temeau de turci", dar tot el observă că "turcii priveau... cu ochi răi această preferință a voievodului" (*Călători...*, VIII, p. 200-201).

La Curtea domnească ansamblul este reconceptuat într-o refacere unitară a "celor două corpuri de clădiri construite în epoci diferite" (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1964, p. 88). Lucrările cuprind și paraclisul în 1702, zugrăvirea

integrală a Bisericii mari, baia, foișorul (Constantinescu N., Moisescu Cr., 1964, p. 12; Stoicescu N., Moisescu Cr., 1979, p. 85, 97, 98; Teodorescu R., 1964, p. 121-126). Noile construcții impresionează pe călătorii străini. În 1702 englezul Edmund Chishull lauda "palatul domnului" arătând: "Ca formă și ca fast seamănă mult cu cel din București, dar îl întrece pe acesta printr-o grădină mult mai frumoasă și înăuntru grădinii printr-un frumos chioșc de piatră. Amândouă sunt armonioase și pot sta alături cu cele ale creștinătății mai luminate". Tot din relatarea călătorului se preciza că voievodul: "îndeamnă pe boieri să-și ridice și ei casele lor..." (Moisescu Cr., 1979, p. 22).

Imediat la sud de Curtea domnească domnitorul ridică o casă pentru coconii săi și o alta pentru "iazagiu" și "doftor" existente și azi o biserică (demolată în secolul al XIX-lea) toate înconjurată de o incintă din zid (descoperită de curând), de fapt o a doua curte princiară (Moisescu Cr., 1979, p. 21-22).

Numai Biserica Sf. Ștefan ridicată de stolnicul Constantin Cantacuzino în 1705 este singura ctitorie bisericească din oraș, sunt consemnate reparațiile și îmbunătățirile aduse de mitropolitul Teodosie la Mitropolie, noua frescă de la Biserica Stelea și de la Sf. Ioan, reparații la biserica Târgului, mănăstirea franciscană sau mănăstirea Dealu (Oproiu M., 1997, p. 162).

Distrugerile provocate orașului de marele incendiu din 1712, care au distrus Târgul de Jos, intervențiile pe rând ale armatelor otomane, habsburgice și rusești în 1716 (după revolta boierimii) dar mai ales a turcilor din 1737, care incendiază orașul, jefuiesc Mitropolia și distrug Curtea domnească, pun definitiv capăt perioadei de glorie a orașului, care va cunoaște de acum înainte un declin lent, însă continuu până la mijlocul secolului al XIX-lea. Așa se face că la 1810 în cele 508 case în parte ruinate nu mai locuiau decât 1886 târgovișteni (Popescu - Runcu Al., 1936, p. 5-10).

EXPLICAȚIA NOTELOR:

a. Izvoare.

- *Călători străini despre Țările Române*, vol. I-IX, București.
- *Documente privind istoria României*. B. Țara Românească, București.
- *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, București.
- *Documenta Romaniae Historica*, D. Relații între Țările Române, București.
- Bogdan I., *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara ungiurească în secolele XV-XVI*, vol. I (1413-1508), București 1905.
- Hurmuzaki. *Documente privitoare la istoria Românilor*. București.
- Potra G., *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița. (1418-1800)*, Târgoviște 1972.
- *Relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (1369-1803)*. Inventar arhivistic. D.G.A.S. 12, București 1986.

b. Lucrări speciale.

- Berindei D., - *Orașul București-reședință și capitală a Țării Românești (1459-1862)*, București 1963, pag. 17.
- Cantacuzino, Gh., I., - *Probleme ale raportului dintre începuturile așezărilor urbane medievale și curțile domnești din Țara românească*, în „Valachica”, nr. 2, Târgoviște 1970.
- Idem, - *Puncte de vedere privind evoluția curții domnești din Târgoviște în secolele XIV-XVI*, în „S.C.I.V.A.”, nr. 3-4, 1999, pag. 127-154.
- Idem, - *Vechea biserică Stelea din Târgoviște*, în „R.M.M.-M.I.A.”, 1974, nr. 1, pag. 39 - 42.
- Cernovodeanu P., - *Un meșter constructor sas la Târgoviște*, în „Valachica”, nr. 2, Târgoviște, 1970, pag. 225-237.
- Chihaiia P., - *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974.
- Idem, - *Monumente gotice din Târgoviște*, în „Valachica”, nr. 1, 1969, pag. 24-25.
- Constantinescu N., - *Fenomenul urbanizării în Țara Românească*, mss.
- Idem, - *Cercetări arheologice la Curtea Domnească din Târgoviște*, în „Documente recent descoperite și informații arheologice”, București 1987, pag. 69-78.
- Constantinescu, N., Ionescu C., - *Asupra habitatului urban la Târgoviște înainte de 1394. Repere din vatra curții domnești*, în „S.C.I.V.A.”, nr. 31, 1980, pag. 53-75.
- Constantinescu N., Moisescu C., - *Curtea domnească din Târgoviște*, ediția I, București 1965; ediția a II - a, București 1969.
- Costăchel V., Panăitescu P. P., Cazacu A., - *Viața feudală în Țara românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București 1957.
- Demény L. A., Demény L., Stoicescu N., - *Răscoala seimenilor sau răscoala populară 1655, Țara Românească*, București 1968, pag. 148-150.
- Diaconescu P., - *Cercetările arheologice de la curtea Domnească din Târgoviște. Campaniile 1979, 1984*, în „Valachica”, nr. 15, Târgoviște, 1998, pag. 54-70.
- Idem, - *Târgoviște. Structuri urbane în Evul Mediu*, în „Valachica”, nr. 18, Târgoviște 2005, pag. 99-121.
- Diaconescu P., Mihăescu G., - *Complexul vechii mitropolii din Târgoviște*, în „R.M.M.-M.I.A.”, nr. 2, București 1988.
- Donat I., - *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București 1996.
- Georgescu Mircea T., - *Lupta de la Târgoviște din octombrie 1595*, în „Valachica”, nr. 2, Târgoviște 1970, pag. 237-246.
- Gheorghiu O., T., - *Cetățile orașelor. Apărarea urbană în centrul și estul Europei în Evul Mediu*, București 2000,

- Gioglovan R., - *Cetea Târgoviștei*. în „Valachica”, nr. 5, Târgoviște 1973, pag. 84-104.
- Idem, - *Monumente gotice în Târgoviște. I*, în „Valachica”, nr. 10-11, Târgoviște 1978-1979, pag. 141-173.
- Gioglovan R., Oproiu M., - *Inscripții și însemnări din județul Dâmbovița*, vol. I, Târgoviște, 1975.
- Greceanu Radu Iogofăt – *Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu voievod (1688-1714)*, București 1970; idem, în *Cronicari munteni*, București 1961, pag. 98-136.
- Hasdeu B., P., - *Istoria mănăstirii catolice din Târgoviște*, în „Arhiva istorică a României”, I, 2, 1865.
- Iorga N., - *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București 1905, pag. 116.
- Idem, - *Manuscripte din biblioteci străine (extras din Analele Academiei Române. în „M.S.I.”, I, II, cf. Oproiu M., Târgoviște, vol. I, 1999.*
- Idem, - *Istoria românilor și a civilizației lor*, București 1930, pag. 4.
- Idem, - *Istoria românilor prin călători*, București 1981.
- *** - *Istoria Țării Rumânești, de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul cantacuzinesc)*, în „Cronicari munteni”, București 1961, pag. 25-64.
- Lăzărescu Gh., Stoicescu N., - *Țările Române și Italia până la 1600*, București 1972.
- Matei D., M., - *Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească, până în secolul al XVII –lea*, Iași 1997.
- Mihăescu G., - *Contribuții la problema începuturilor orașului medieval Târgoviște*, în „Valachica”, nr. 9, Târgoviște 1977, pag. 521-524.
- Mihăescu G., Fruchter E., - *Considerațiuni asupra începuturilor orașului medieval*, în „R.M.M. – M.I.A”, nr. 2, 1978, pag. 38-54.
- Idem, - *Târgoviște. Ghid turistic*, București 1981.
- Moisescu Cr., - *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, București 1979.
- Idem, - *Arhitectura românească veche*, vol. I, București 2001.
- Idem, - *Arhitectura epocii lui Matei Basarab*, vol. I, București 2002.
- Nicolescu C., *Case, conace și palate românești*, București 1979.
- Oproiu M., - *Târgoviște. Orașul și împrejurimile sale între 1600 – 1848*, vol. I, Târgoviște, 1999.
- Oproiu M., Manolescu C., - *Stampe târgoviștene*, Târgoviște, 1996. Panaitescu P., P., - *Interpretări românești*, București 1994.
- Idem – *Mircea cel Bătrân*, București 2000.
- Popescu – Runcu, Al., - *Catagrafia județului Dâmbovița la anul 1810*, Târgoviște 1936.
- Țoțu G., - *Informații documentare asupra istoriei Târgoviștei în secolele XVII-XVIII. Baia publică în timpul lui Matei Basarab. Un târgoviștean student la Veneția*, în „Valachica”, nr. 3, Târgoviște 1972, pag. 197-201.
- Rodman Cr., - *Un izvor inedit referitor la istoria orașului Târgoviște, la anul 1595. Cronica lui Topcular Katibi Abdul Kadâr Efendi*, în „Valachica”, nr. 8, Târgoviște, 1976, pag. 239-248.
- Sinigalia T., - *Arhitectura civilă de zid din Țara românească în secolele XIV-XVIII*, București, 2000.
- Stoicescu N., Moisescu Cr., - *Târgoviște și monumentele sale*, București 1976.
- Teodorescu R., Moisescu Cr., - *Urmele unui monument brâncovenesc în Curtea Domnească din Târgoviște*, în „S.C.I.A.”, nr. 1, 1964, pag. 121-126.

